

Kandidatuppsats, MENA Kand. VT2009
Institutionen för orientaliska språk
STOCKHOLMS UNIVERSITET

“DEN BREDA VÄGEN” - *En studie av faktorerna bakom islamistiskt våld under 70-, 80- och 90-talet i Egypten*

Arabiska republiken Egyptens flagga

SAMMANDRAG

I den här studien analyseras olika faktorer påverkan på utvecklingen av islamistiskt våld under 70-, 80- och 90-talet i Egypten. Syftet är således att skapa större förståelse kring varför den egyptiska staten fick möta detta ökade militanta motstånd. Undersökningen består av en kombinerad kvalitativ och kvantitativ analys av vetenskapliga undersökningar, rapporter och annan akademisk litteratur. Resultatet visar att den arab-israeliska konflikten har haft stor betydelse för det islamistiska missnöjet, samt att repression och ett auktoritärt styre möjligen bidrar till våldsamma politiska metoder.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
1.1. Historisk bakgrund.....	4
1.2. Problemformulering & Definitioner.....	5
1.3. Syfte & Frågeställningar	7
1.4. Material & Avgränsningar	7
2. METOD & TEORETISKT RAMVERK	8
3. EGYPTISKT MISSNÖJE	12
3.1. Krig & Fredsprocesser.....	12
3.1.1. <i>Sextdagarskriget</i>	12
3.1.2. <i>Oktoberkriget</i>	14
3.1.3. <i>Fredsavtalet med Israel</i>	15
3.1.4. <i>Kuwaitkriget</i>	17
4. POLITISK KONTEXT	19
4.1. Repression	19
4.2. Politiska Fri- & Rättigheter.....	25
4.2.1. <i>Militärt undantagstillstånd</i>	25
4.2.2. <i>Parlamentsvalen 1984 & 1987</i>	27
4.2.3. <i>Parlamentsvalen 1990 & 1995</i>	29
5. AVSLUTNING.....	31
5.1. Resultat & Slutsats.....	31
5.2. Diskussion	33
6. BIBLIOGRAFI	35

1. INLEDNING

1.1. Historisk bakgrund

Muslimska Brödrskapet uppstod som en folkrörelse under Egyptens 1920-tal som svar på ökade klassklyftor och som motstånd till kolonialismen. Landet var under den här tiden kontrollerat av briter. Den lärareutbildade Hasan al-Banna och hans anhängare ansåg att vägen till ett rättvist men samtidigt moderniserande samhälle skulle gå genom islam, en uppfattning som stod i stark kontrast till den sekulariserade inriktningen som många i de högre samhällsklasserna stod för. Under 1930-talet började den ökade invandringen av judar till Palestina uppfattas som ett problem efter en konflikt mellan immigranterna och de palestinska araberna i området. Religionshistorikern Christer Hedin menar att detta förmodligen var en bidragande orsak till att Muslimska Brödrskapet 1939 omvandlades till en politisk organisation. Han skriver vidare angående Brödrskapets mål: ”Världens muslimer hade rätt att leva i islamiska samhällen under islamiska härskare [...] Frihet från främmande herrar var ett grundläggande krav”. (Hedin, 2005, s. 92). Dessa fundamentala ståndpunkter – motstånd mot sekularisering, mot kolonialism och Västs inflytande, och därmed mot Israel – är några av de uppfattningar som fortfarande fungerar som en motor för islamismen generellt, detta bör hållas i minnet vid fortsatt läsning. Efter andra världskriget radikaliserades organisationen ytterligare, något som FN:s beslut om att Israel skulle upprättas förmodligen var en bidragande orsak till (Hedin, 2005, s. 93). Omedelbart efter beslutet så attackerades den judiska delen av Palestina och 1948 inleddes ett fullskaligt krig av ett flertal arabiska stater, ur vilket Israel stod som segrare. Fyra år senare störtades den brittisk-vänliga monarkin i ett samarbete mellan ”Sällskapet fria officerare” och Muslimska Brödrskapet. De mer sekulära Sällskapet och det islamistiska Brödrskapet kom dock snart på kant med varandra och 1954 gjordes ett försök att mörda Egyptens nya ledare Gamal Abdel Nasser. Detta ledde till att Brödrskapet förbjöds och att tusentals av dess medlemmar fängslades. Nassers popularitet var vid den här tiden gränslös och Suezkrisen gjorde så att den ökade ytterligare. Det var den främsta orsaken till att statens behandling av islamisterna inte ifrågasattes nämnvärt och att Muslimska Brödrskapet fick hålla en låg profil fram till 1967 då vinden skulle vända igen. Utgången av Sexdagarskriget fick då stor betydelse för Muslimska Brödrskapet och andra islamistiska grupper.

1.2. Problemformulering & Definitioner

Det övergripande vetenskapliga problemet är vilka faktorer som har störst betydelse för hur relationen mellan en stat och dess civilbefolkning utvecklas. Konflikter uppstår ofta mellan olika etniska grupper, olika religiösa identiteter, eller som i det egyptiska fallet mellan den mer sekulära staten och den islamistiska oppositionen. Vad får då olika grupper att välja den ”breda vägen” – den väg som Jesus i Matteusevangeliet avråder människorna att ta eftersom den leder till fördärvet – som i det här sammanhanget avser en oppositions val att ta till våld mot staten för att uppnå ett politiskt syfte. I Egypten har konflikter mellan stat och opposition i viss utsträckning varit dämpade under en del perioder, men under andra perioder har de förvärrats och blossat upp i våldsamma sammandrabbningar. Vilka faktorer medverkar till att göra relationen mellan regimen och oppositionen så känslig, och vilka faktorer bidrar till att skapa perioder av utökat våld?

Olika teorier pekar ut olika faktorer som de mest betydelsefulla vid försök att förklara varför en opposition gör våldsamt motstånd mot staten. Även om alla dessa teorier åtminstone har några förtjänster när de appliceras på enskilda fall så är ingen av dem tillräckligt universell för att tillfredsställande kunna förklara alla situationer. Ibland används religionen som förklaringsmodell för islamistisk opposition, men eftersom uppfattningarna om vad som utgör ”det rätta islam” kan skilja sig avsevärt mellan islamistiska grupper så är dessa förklaringar inte tillräckliga. Christer Hedin (2005, s. 9-10) skriver: ”Faran är dock att religionen förs in i handlingen som en *deus ex machina*, en förklaring som man tar till då andra förklaringar inte förslår”, och vidare: ”Dessutom är uppfattningarna bland politiker som hänvisar till islam så skiftande att denna hänvisning i sig själv inte kan anses förklara något”. Hedin menar att religiös retorik i politiska sammanhang inte alltid stämmer överens med verkliga motiv, och att man därför bör koncentrera sig på sociala och ekonomiska faktorer. Den här undersökningen avser analysera hur förändringar av Egyptens sociala och politiska faktorer under en 30-års period har påverkat vissa islamistiska gruppers benägenhet att ta till våld. Önskvärt vore att även inkludera de av Hedin rekommenderade ekonomiska faktorerna, men på grund av studiens begränsade omfattning så får dessa tills vidare lämnas till andra undersökningar.

Islamistiskt våld började i mindre skala besvära den egyptiska staten under 70-talet, för att sedan successivt öka under 80- och 90-talet. I slutet av 90-talet förklarade den största militanta islamistiska gruppen Jamaat al-Islamiyya eldupphör. Den egyptiska regimen trodde sig då ha besegrat den militanta islamismen, men under 2000-talet har det synts tecken på att våldet kan vara på väg tillbaka. Våldet var så frekvent och kraftigt under 90-talet att det fick stor inverkan på den statliga ekonomin eftersom det i enlighet med gruppernas strategi fick turistnäringen att bli starkt reducerad. Dessutom har den icke-militanta oppositionen – både den sekulära och den islamistiska – samt demokratiseringsprocessen generellt, blivit lidande då regimen har kunnat utnyttja hotet från de militanta grupperna genom att skapa möjligheter att verka i skydd av militärt undantagstillstånd och utbredd repression (Zuhur, 2007, s. 39-40). Orsakerna till våldet och hur statens svar på detta våld påverkar dess fortsättning är därför mycket intressant ur bland annat ett säkerhetspolitiskt perspektiv.

Med islamistiska grupper avses i den här studien inte nödvändigtvis de militanta religiösa fraktionerna. Termen kommer att användas i bredare bemärkelse och också omfatta exempelvis Muslimska Brödrskapet som sedan länge övergivit den revolutionära metoden för politiska syften. För att citera Mattias Gardell (2006, s. 10): ”[Islamism] omfattar således inte endast ’radikaler’ utan också ’moderater’, ’revolutionärer’ såväl som ’reformister’, ’demokrater’ och ’antidemokrater’”. Den definition av islamism som alltså kommer att användas är den som förklarar termen som en politisk ideologi som hämtar inspiration från religionen islam. Förhoppningsvis ska det tydligt framgå i texten om det handlar om våldsamma grupper eller inte.

Termen repression bör i den här undersökningen uppfattas som en statlig metod att med institutionernas hjälp undertrycka och motarbeta en politisk opposition. Repression syftar främst på polisens eller militärens våld mot demonstrationer och liknande, men även på regimen användning av tortyr som metod och massarresteringar av människor som åtalas i militärdomstolar. Termen avser naturligtvis inte fängslandet av brottslingar som får en rättvis prövning i civildomstol.

1.3. Syfte & Frågeställningar

Syftet med den här undersökningen är således att skapa större förståelse kring varför den egyptiska staten fick möta ökat våldsamt motstånd från främst islamistiska grupperingar inom oppositionen i stegrande utsträckning från 70- till och med 90-talet.

För att kunna uppnå en sådan förståelse så ska följande frågeställningar försöka besvaras:

- Vad kan ha orsakat missnöjet som ledde till ökad islamism? (det vill säga ökad politisk aktivitet med religionen islam som inspirationskälla)
- Vilka faktorer kan ha bidragit till valet av en våldsam metod?

Underfrågor till dessa är:

- Hur har krig och fredsprocesser påverkat missnöjet?
- Hur påverkar statlig repression missnöje och val av metod för politisk aktivitet?
- Hur påverkar frånvaron av politiska friheter och rättigheter missnöjet och val av metod?

1.4. Material & Avgränsningar

Den här studien är begränsad genom att främst baseras på andrahandsmaterial. Detta har dock tagits hänsyn till genom att störst vikt har lagts på sådant som kan betraktas som fakta och där andra författares åsikter har försökts filtreras bort. Den största delen av materialet består av vetenskapliga undersökningar, rapporter och annan akademisk litteratur, vilket trots allt bör ge ett visst mått av neutralitet. För att ytterligare kompensera för nämnda brist så bygger undersökningen på ett relativt stort urval av litteratur med tolkningar från en mängd författare, vissa av dessa från så kallade oberoende organisationer som förväntas vara objektiva. Följande analys och dess resultat bör dock läsas med denna begränsning i åtanke.

Undersökningen är tidsmässigt avgränsad till att analysera den 30-åriga perioden mellan 1967 och 1997. Denna avgränsning är gjord då en allmän uppfattning är att stora delar av

arabvärlden genomgick en religiös väckelse i samband med förlusten av Sexdagarskriget 1967 och att denna förnyelse även hade stor betydelse för islamismens utveckling. Det senare årtalet representerar den största våldsamma oppositionens ovillkorliga vapenvila.

En annan viktig avgränsning som den här studien har tvingas göra är att den endast undersöker ett fåtal av alla faktorer som anges i teorier om vad som skapar en våldsam opposition till staten. För att få en så sanningsenlig och nyanserad bild som möjligt så skulle det naturligtvis vara önskvärt att kunna ta med alla tänkbara faktorer i analysen, men oavsett omfattning på studie så måste ett visst urval göras. Urvalet av faktorer diskuteras närmare i efterföljande avsnitt ”Metod & Teoretiskt ramverk”.

2. METOD & TEORETISKT RAMVERK

Som nämndes inledningsvis så har en mängd teorier genererats som behandlar det vetenskapliga pusslet om vad det är som får en befolkning, eller delar av en befolkning, att med våld utmana statsapparaten i det land de bor i. De olika teorierna består av olika faktorer, eller variabler, som tillsammans bildar en förklaringsmodell. Dessa faktorer kan omfatta allt ifrån: *statens struktur och ekonomiska system, till repression och diskriminering, plötsliga sociala och politiska förändringar, imperialism och kolonialism, och till och med naturkatastrofer* (Lutz & Lutz, 2004, s. 16). Vissa av dessa faktorer, med flera, diskuteras även i teorier om demokratisering och om orsaker till terrorism. En teoriutvecklande undersökning har i regel en ambition att vara så generell som möjligt för att på det sättet vara kapabel att förklara en mångfald olika fall. Nackdelen med denna generella karaktär är ofta att teorin istället blir mindre träffsäker i enskilda undersökningar då de antingen tvingas ta med faktorer som inte gäller alla situationer, eller tvärtom tar hänsyn till för få faktorer. Denna undersökning har i motsats ambitionen att ge en så bra förklaring som möjligt till endast det egyptiska fallet. Dels på grund av denna målsättning, men framför allt på grund av studiens begränsade omfattning, så har istället ett litet urval av faktorer tagits med som tros kunna bidra till en ökad förståelse av just den egyptiska situationen.

En opposition, militant eller inte, förutsätts här bildas av någon form av missnöje bland civilbefolkningen. Missnöje kan utgöras av i princip vad som helst men för att leda till ett

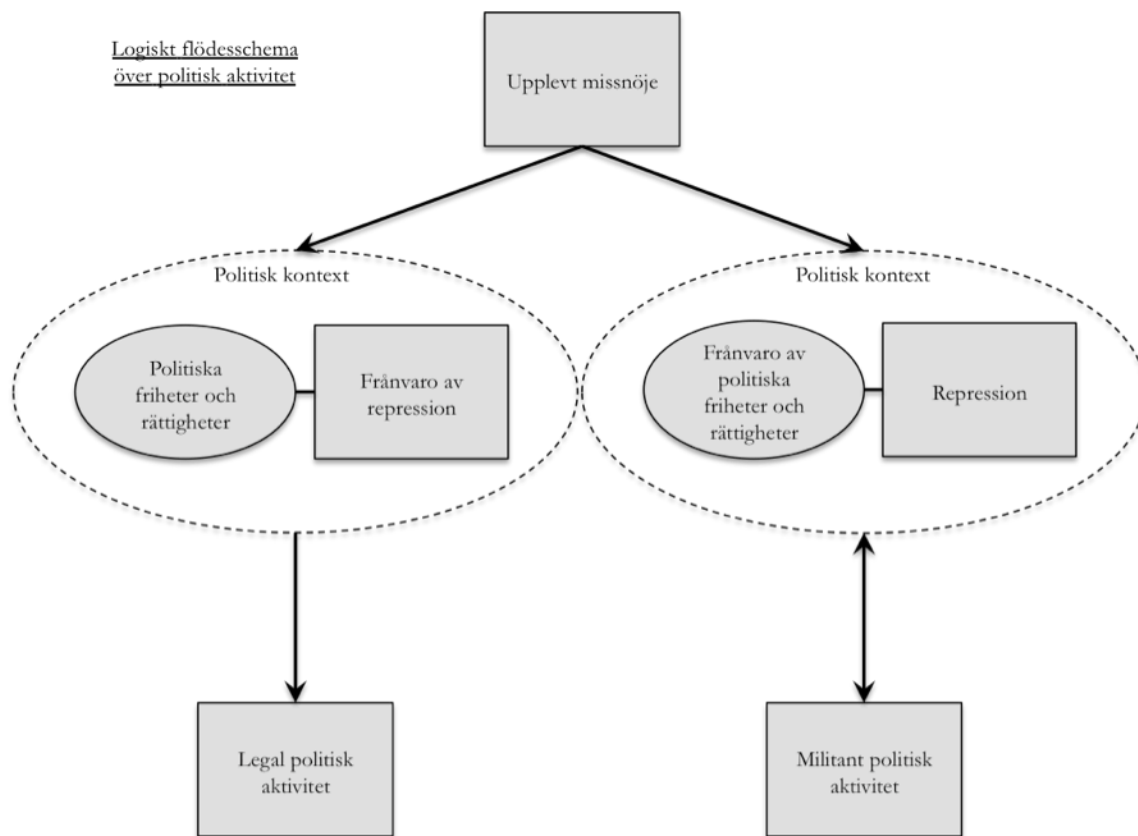
betydande motstånd mot staten så måste det vara omfattande. Den här studien har tagit fasta på den teoretiska faktorn *plötsliga sociala och politiska förändringar* och empiriskt översatt den till den snart sekellånga konflikten mellan arabstaterna och Israel. Sociala och politiska förändringar kan betyda många olika saker, exempel på sociala förändringar kan vara demografiska förändringar genom in- eller utvandring och exempel på politiska förändringar kan vara militärkupper eller mord på politisk elit. Teorin definierar inte begreppet i detalj, det viktiga här är att stora förändringar ofta kan leda till missnöje då grupper av de berörda inte är nöjda med förändringens utfall. Krig och fredsprocesser är en avgränsad del av sociala och politiska förändringar. Den här studien avser därför undersöka hur sociala och politiska förändringar genom Egyptens krig och fredsprocesser under undersökningsperioden har påverkat islamistiska gruppers missnöje. Lutz och Lutz (2004, s. 18) skriver: "Wars from the past have effects that carry over into later years. There are groups that are unhappy with some aspect of the peace settlements following wars [...] Even the continuation of the status quo can lead to discontent". Men även om Egyptens krig och fredsprocesser kan bidra till ett stort folkligt missnöje, vilka är de medverkande orsakerna till att det kan utvecklas till våldsamt motstånd?

Ted Robert Gurr och Barbara Harff (1994, s. 77-95) har utvecklat ett detaljerat ramverk för olika faktorer som förmodas påverka förekomsten av politiskt våld. Faktorerna som diskuteras skulle kunna delas in i tre kategorier: egenskaper för oppositionsgruppen; egenskaper för staten; och extern support för antingen staten eller oppositionsgruppen. I den här studien ska statens egenskaper undersökas, det vill säga i vilken politiskt kontext oppositionsgrupper verkar. Den politiska omgivningen förmodas här vara avgörande i fråga om vilka möjligheter medborgare erbjuds att gruppera sig och värna om sina rättigheter. I en demokrati ges dessa möjligheter i större utsträckning, medan ett auktoritärt styre begränsar dem. Detta tvingar individer eller grupper att agera utanför det politiska ramverket, många gånger med våld som metod. Indikatorer som urskiljer en diktatur är när den största delen av makten är koncentrerad runt de styrande och när en opposition och politiskt deltagande är begränsat eller förbjudet. Den faktor som Gurr och Harff benämner som *politisk omgivning* operationaliseras i den här undersökningen som politiska friheter och rättigheter. *Repression*, som benämns som en annan egenskap hos staten, behålls däremot oförändrad. Båda dessa faktorer är nära relaterade till varandra eftersom förekomsten eller frånvaron av dem ofta

medvetet kombineras, men ett försök görs ändå här att på en analytisk nivå hålla dem åtskilda. Båda faktorerna är dessutom inte endast avgörande för oppositionens val av politisk metod, det vill säga våld eller legal politisk aktivitet, de är också en viktig orsak till folkligt missnöje på samma sätt som fattigdom, korruption eller krig och fredsprocesser kan vara. Egyptens politiska friheter och rättigheter undersöks genom att se hur de har utökats respektive minskats, och hur de har kombinerats med repression, i samband med fyra tillfällen för parlamentsval: 1984, 1987, 1990 och 1995. Faktorn repression innebär ett visst analytiskt problem. Gurr and Harff (1994, s. 85) skriver: ”The more violence is used by political authorities, the greater the likelihood that challengers will respond with increased violence [...] However, state authorities that have used *extreme* force, such as massacres, torture, and genocide, to subdue challengers are also less likely to be openly challenged [...]”. Utan en tydligare definition av vad ”extreme force” egentligen innebär så blir det svårt att avgöra repressionens betydelse för utökat eller minskat oppositionellt våld, men genom att kombinera kvantitativa data med kvalitativ textanalys så är förhoppningen att undersökningen ändå ska kunna ge indikationer på repressionens påverkan på våldet.

Analysen av de tre diskuterade faktorerna: krig och fredsprocesser, politiska friheter och rättigheter, samt repression förväntas ge svar på den första frågeställningen, det vill säga möjliga orsaker till egyptiskt missnöje. Analysen av de två sistnämnda faktorerna kan förhoppningsvis bidra till en förklaring angående den andra frågeställningen, vad som påverkar valet av metod för politisk aktivitet. Eftersom förekomsten eller frånvaron av islamistiskt våld är det som undersöks så blir det således studiens beroende variabel. De tre ovan nämnda faktorerna blir studiens oberoende variabler. Tillsammans genererar dessa variabler hypotesen: *missnöje + frånvaro av politiska friheter och rättigheter + repression = politiskt våld*. Nedan återfinns ett tankeschema för denna hypotes som förhoppningsvis sammanfattar det beskrivna teoretiska ramverket. Något förenklat så skulle det kunna beskrivas som att upplevt missnöje leder till politisk aktivitet, där den politiska kontexten avgör i vilken omfattning den politiska aktiviteten uttrycks genom våld eller genom legal politisk verksamhet. Den påföljande repressionen förväntas sedan leda till ett ytterligare ökat missnöje vilket sluter cirkeln.

Logiskt flödesschema
över politisk aktivitet

3. EGYPTISKT MISSNÖJE

3.1. Krig & Fredsprocesser

3.1.1. *Sexdagarskriget*

I juni 1967 besegrades Egypten liksom Syrien och Jordanien av Israel i det så kallade Sexdagarskriget, eller som det också har kallats, al-Naqsa (nederlaget). Förlusten orsakade ett chockartat tillstånd hos den arabiska befolkningen efter att Egyptens ledare Gamal Abdel Nasser med sin arabnationalism hade lyckats höja deras självkänsla till skyarna, både i Egypten och i övriga arabstater. Segeryran sedan Nassers nationalisering av Suezkanalen 1956 bidrog förmodligen till de optimistiska antagandena om ett lättbesegrat Israel för de allierade arabiska styrkorna. Egyptens inledande truppförflyttningar till landsgränsen och Nassers uppmaning till de andra arabstaterna att attackera fick Israel att inleda en så kallad ”förebyggande” (preemptive) attack i vilken de lyckades slå ut den huvudsakliga delen av Egyptens flygvapen. På bara sex dagar hade Israel framgångsrikt erövrat Västbanken från Jordanien, Golanhöjderna från Syrien, och Gazaremsan samt Sinaihalvön från Egypten. Att Israel nu kontrollerade östra Jerusalem med den muslimska helgedomen Klippdomen – där Muhammed enligt traditionen gjort sin nattliga himmelfärd och där Abraham förberedde offrandet av sin son till gud – var förmodligen den mest ödesdigra förlusten för den muslimska delen av befolkningen. De kommande åren mellan 1968-1970 pågick ett begränsat utmattningskrig mellan Egypten och Israel över de nya nationsgränserna men till Egyptens olycka så förändrades inte dessa.

I den akademiska litteraturen tycks det råda konsensus angående hur stor påverkan Sexdagarskriget hade på många av egyptiernas religiositet generellt och islamismen i synnerhet. Caryle Murphy jämför det arabiska traumat med det sinnestillstånd som amerikanerna hade efter terroristattacker den 11:e september 2001. Stora delar av arabvärlden började ställa sig frågan om ”varför” detta hade drabbat dem. Hon skriver: ”The military defeat set off years of anguished soul-searching. With their illusions of greatness that

Nasser had so ably nurtured now broken to pieces, many Egyptians turned to religion for consolation and explanation” (Murphy, 2002, s. 31). Förlusten uppfattades av många som ett straff från gud efter många års sekularisering och västlig modernisering. Befolkningens religiösa uppvaknande skulle inte nödvändigtvis ha behövt betyda en ökning av politisk islam och ännu mindre en ökning av militant politisk islam, men Murphy menar att den civila islamiseringen trots allt påverkade den egyptiska politiken från och med 1967 på tre betydande sätt: för det första skapade en religiöst hängiven befolkning större sympatier för islamisternas politiska krav; för det andra ledde den icke-politiska islamiseringen till en ökning av privata inrättningar avsedda att hjälpa den stora gruppen fattiga, detta belyste samtidigt statens oförmåga att uppfylla detta behov vilket minskade dess legitimitet; för det tredje tvingade islamiseringen av civilbefolkningen de styrande att anpassa sin politik till de nya kraven (i praktiken dock främst retoriken och den moralkonservativa politiken) (Murphy, 2002, s. 35-36). Henry Munson, en amerikansk professor i antropologi, beskriver situationen på ett liknande sätt. Han menar att nederlaget i kriget fick stora delar av den arabiska befolkningen att inse att den verkliga Nasser inte var samma ledare som myten om honom framhöll och att detta fick dem att försöka finna religiösa lösningar på sina problem. Munson hävdar dock att det stora återuppvaknandet av islamismen skulle dröja ytterligare några år eftersom de flesta av rörelsens ledare fortfarande satt fängslade eller levde i exil (Munson, 1988, s. 78).

Trots att den islamistiska rörelsen var begränsad mellan 1967-1970 så fick den egyptiska regimen under 1968 ett smakprov på vad de hade att vänta sig de kommande årtiondena. Gilles Kepel (1985, s. 130-132) beskriver hur besvikelsen över utgången av Sexdagarskriget och missnöjet som uppstod i samband med två mediabevakade rättegångar gav upphov till massdemonstrationer och upplopp under februari månad. Rättegångarna handlade om åtal mot högt uppsatta militärer som ansågs vara ansvariga för förlusten mot Israel året innan. Anledningen till det folkliga missnöjet var att de högst rankade militärerna endast fick milda straff medan andra med lägre rang och vanliga statsanställda i vissa fall fick livstids fängelse. Revolten genomfördes inte bara av islamister utan inleddes i själva verket av industriarbetare från fyra fabriker i södra utkanten av Kairo. Under kommande dagar trappades konflikten upp då även studentorganisationer gav sig ut på gatorna. Enligt Kepel så var detta första gången på över ett årtionde som en stor ansamling människor organiserat uttryckt sitt

missnöje över presidentens politik. För att blika den plötsliga oppositionen så blev regimen tvingad att ändra vissa av sina tidigare beslut och genomdriva förändringar. Detta menar Kepel bidrog till att förvandla studentrörelserna till en politisk kraft som Egyptens ledare framledes blev tvungna att räkna med.

Trots Nassers erbjudande om att lämna presidentposten efter Sexdagarskriget så förblev han Egyptens högste ledare fram till sin död 1970. Nassers efterträdare blev Anwar Sadat. Eftersom han saknade Nassers auktoritet inom vänstern så blev han tvungen att genomföra stora politiska förändringar för att öka sitt eget grepp om makten och motsatt minska nasseristernas och den marxistiska vänsterns. Under första halvan av 70-talet så frigav Sadat ett stort antal islamister som suttit fängslade sedan Nassers tid och uppmuntrade den islamistiska delen av den växande studentrörelsen för att de skulle fungera som en motvikt till Sadats politiska motståndare. Sadat ökade avståndet till Nassers socialism genom att avskeda förespråkare för ideologin och upplösa hans Arabsocialistiska enhetsparti. Även sekularister avsattes och det nya partiet under Sadat blev istället det Nationaldemokratiska partiet vilket skulle bli mer islamvänligt. Sadats avsikt var att islamisera nationalismen och genomdrev 1971 ett konstitutionellt tillägg som deklarerade att sharia var ”en huvudsaklig källa” för landets lagar (Gardell, 2006, s. 122). 1972 var missnöjet över den arabiska förlusten mot Israel fortfarande dominerande. Både hos islamisterna, nasseristerna och den marxistiska vänstern var kravet på hämnd den dominerande frågan i studentorganisationerna. Islamisterna var fortfarande en minoritet jämfört med de övriga två lägren när studenterna i januari konfronterade polisen i protest mot ytterligare en av Sadats inställda vedergällningsattacker mot Israel (Kepel, 1985, s. 133).

3.1.2. Oktoberkriget

I oktober kommande år under den judiska högtiden Jom Kippur anföll Egypten tillsammans med Syrien de israeliska trupperna i en överraskningsattack benämnd ”Operation Badr” efter profeten Muhammeds segerrika slag mot de icke-konverterade araberna boende i Mecka. Trots begränsade territoriella landvinningar för Egypten så vann Sadat politisk prestige då de statskontrollerade medierna utropade kriget som en stor seger (Munson, 1988, s. 78). Nasseristerna och kommunisterna gav dock Sadat fortsatt kritik vilket

gjorde att staten upprätthöll samarbetet med den i allt större omfattning växande islamistiska falangen under den lugnare perioden som följde efter Oktoberkriget 1973 (Kepel, 1985, s. 129). Även om de politiska poäng Sadat lyckades vinna på kriget var begränsade så var de tillräckliga för att både islamisterna och staten skulle se nyttan i att samarbeta några år till framöver. Vid den här tiden etablerades Jamaat al-Islamiyya, en paraplyorganisation över de islamistiska studentgrupperna. Organisationen namn skulle senare komma att återanvändas av den militanta grupp som skulle genomföra många våldsamma attentat i sin kamp mot staten. Ett stort antal politiska fångar frigavs, en av dem var Muhammad Qutb – bror till Sayyid Qutb som var det Muslimska Brödraskapets ledande ideolog under 50- och 60-talet – som tog sig till Saudiarabien och undervisade radikala studenter vid universitetet i Mecka. Till och med oppositionspressen blev under en kortare tid tillåten (Gardell, 2006, s. 112 & 122). Sadats avsikt att skapa en motvikt till vänsteroppositionen fungerade till en början som han hade avsett. Överenskommelsen med Muslimska Brödraskapet, att många av dess ledande medlemmar skulle bli frigivna från fängelset på villkoret att de skulle avhålla sig från våldsamheter höll, men samtidigt gav Muslimska Brödraskapets mindre revolutionära hållning upphov till att nya islamistiska grenar uppstod som inte hade samma tålamod i väntan på förändring (Munson, 1988, s. 79). Murphy (2002, s. 60) beskriver hur dessa yngre islamister till en början försökte påverka övriga elever på universitetet till att övergå till ett ”islamiskt levnadssätt” genom att hjälpa fattiga studenter från landsbygden, hålla möten med högläsning i Koranen och erbjuda vägledning, i samma anda som Brödraskapet hade uppstått. Men det var också många av dessa yngre studenter som skulle dras till de militanta islamistiska grupperingarna och alltmer ogenerat göra motstånd mot allt som ansågs oislamiskt. Det missnöje, som med Sadats godkännande riktades mot vänsterns ateistiska ideologi och sekulära livsstil, skulle styras om och även drabba de kristna kopterna och regimen själv.

3.1.3. Fredsavtalet med Israel

Under andra halvan av 70-talet inledde den egyptiska regimen under Sadat en kraftig inrikes- och utrikespolitisk kursändring. Inrikespolitiskt lämnade Sadat socialismen i allt högre utsträckning för att istället styra in Egypten mot en liberal marknadsekonomi.

Utrikespolitiskt tonade han ner den panarabiska anti-imperialistiska retoriken och gjorde närmanden mot väst, framför allt USA och Israel.

I januari 1977 tågade Egyptierna ut på gatorna i massdemonstrationer. Under två dagar var det stora upplopp i städerna, från Alexandria vid Medelhavet i norr till Assuan vid Nassersjön i söder (Richards & Waterbury, 1990, s. 232). Situationen var så allvarlig att regimen blev tvungen att kalla in militären vilket inte skett sedan revolutionen 1952. Det folkliga missnöjet kan kopplas till att Sadat i enlighet med direktiv från Internationella valutafonden hade tagit bort subventionerna på vissa livsmedel, och efter att subventionerna återinfördes så avslutades mycket riktigt upploppen. I en rapport av Fielding och Shortland (2005a, s. 13-14) så konstateras att priset på mat är direkt korrelerat med islamistiskt våld. Vid ett flertal tillfällen då Egyptens regim har försökt anpassa sig till Internationella valutafondens krav på ekonomisk reform genom att dra in på subventionerna på livsmedel så har detta resulterat i ökat våld. Intressant är också att deras undersökning indikerar att det ur ett rent ekonomiskt perspektiv är kostsammare att bekämpa det våld som uppstår än att behålla subventioneringarna på livsmedlen. Upploppen i början av året kan alltså bäst förklaras med ekonomiska faktorer och därför svårligen kopplas till konflikten med Israel.

Senare i november 1977 förvånade Sadat omvärlden när han genomförde sin resa till Jerusalem för att diskutera omständigheterna för ett kommande fredsavtal med arabvärldens ärkefiende Israel. Kritiken mot hans initiativ växte både på hemmaplan och regionalt bland arabstaterna. Samma år genomgick Egypten ett mindre gränskrig med Libyen, delvis på grund av Sadats utrikespolitik som ansågs vara ett svek mot palestinierna (Munson, 1988, s. 78). Året efter begav sig den egyptiska presidenten till Camp David i USA och förhandlade med Israels premiärminister Menachem Begin angående fredsavtalet, med Jimmy Carter som värd. Det regionala missnöjet över denna förhandling stod i stark kontrast mot uppfattningen i Väst, och samma år fick Sadat och Begin dela på Nobels fredspris. När fredsavtalet formellt undertecknades 1979 blev Egypten bojkottat av övriga arabstater och dessutom uteslutet ur Arabförbundet (Arab League) som landet hade varit med och grundat 1945.

Bortsett från allvarliga påtryckningar utifrån så blev den egyptiska regimen tvungna att hantera det kraftiga populistiska missnöjet innanför landets gränser. Murphy (2002, s. 62)

skriver: "Though lionized in the West for his 1979 peace treaty with Israel, Sadat was dangerously out-of-touch at home, where both leftists and Islamists were trashing his peacemaking. His economic policies were unpopular and in the summer of 1981, terrible street clashes erupted between Muslims and Christians in Cairo". Vid den här tiden hade den islamistiska oppositionen växt till att bli ett betydligt större hot mot regimen än vad den kommunistiska tidigare hade varit. Sadats politik gjorde så att den islamistiska kritiken i allt högre utsträckning vändes mot staten istället för som tidigare främst utmana vänstern. Det ökade stödet för islamisterna gällde både för grupper som ville reformera politiken inom lagens ramar, som exempelvis Muslimska Brödraskapet, och för de militanta grupperna som brutit sig ur Brödraskapet och istället avsåg att störta regimen med våld, som exempelvis Jihad al-Islamiyya (Gardell, 2006, s. 124 & 131). Den sistnämnda gruppen bestod av två större nätverk som samarbetade med varandra, det norra hade sitt centrum i Kairos fattigaste kvarter och det södra verkade i områdena runt städerna al-Minya, Asyut och Sohag. Förmodligen beroende på de två nätverkens skiljda verkningsområden så identifierade man olika fiender att angripa. Det Kairo-baserade nätverket ansåg mer beräkande att regimen högt uppsatta politiker var målet, medan nätverket i de mindre städerna söder om Kairo till synes mer irrationellt antog en konspirationsteori om att de kristna kopterna var ute efter de muslimska familjernas mark, för att kunna etablera ett kristet rike i södra Egypten. Under somrarna 1980 och 1981 inleddes en serie rånmord mot kopterna som skapade stora oroligheter i området (Gardell, 2006, s. 134-135). Sadats politik stämde inte alls överens med den islamistiska föreställningen om hur en rättfärdig stat skulle skötas, missnöjet över detta blandades ihop med de gamla familjefejderna mellan muslimer och kristna vilket ledde till den södra fraktionen av Jihad al-Islamiyyas missriktade aggressioner. Våldsamheterna under 1980 och 1981 gav Sadat en förevändning för att slå till mot både militanta islamister och andra oppositionella. Detta beskrivs utförligare under avsnittet med rubriken "Repression".

3.1.4. Kuwaitkriget

I augusti 1990 inledde Irak en invasion av grannlandet Kuwait. Saddam Hussein menade att territoriet egentligen tillhörde Irak och ambitionen var därför att göra Kuwait till en irakisk provins. För att legitimera attacken så beskyllde han Kuwait bland annat för att ha

producerat mer olja än OPEC-kvoten tillät. Under FN-mandat uppbyggde USA en stor styrka i Saudiarabien och Förenade arabemiraten bestående av trupper från ett flertal arabiska stater. Saudiarabien, Syrien och Egypten hade den mest framträdande rollen bland de arabiska allierade i konflikten och Egypten skickade den näst största utländska styrkan till gulfen på sammanlagt 32 000 man (Long, Reich & Gasiorowski, 2007, s. 128 & 428). Egyptens stöd till den allierade styrkan, som till stor del även bestod av militär från USA och europeiska stater, gav upphov till högljudd kritik från islamisterna. Förmodligen var anledningen till kritiken inte främst att man sympatiserade med Saddam Husseins aktioner, skälet var snarare att man ansåg att Egypten genom att ge sitt stöd sålde ut sig till imperialismens krafter. Exempelvis så erbjöd ju bin Ladin den saudiska regimen att ställa upp med tusentals krigsveteraner för att försvara landet mot ett eventuellt irakiskt anfall, men uppfattade det som ett stort svek när regimen tackade nej och istället bjöd in USA till sitt försvar (Gardell, 2006, s. 248). Missnöjet över Egyptens deltagande i Kuwaitkriget hänger ihop med den laddade konflikten med Israel. Islamisterna (bland andra) anser att USA är partiskt till förmån för Israel, och därför motståndare till araber generellt och islamister i synnerhet. USA har vid ett flertal tillfällen fördömt Israels politik angående de ockuperade territorierna vad gäller rivningen av palestinska hem, utgångsförbud och våld mot civila, men de har inte följt upp sin kritik med faktisk handling. Kuwaitkriget sågs av islamisterna som ett stöd för uppfattningen om USA:s partiskhet. Man kunde gå ut i krig för att försvara Kuwait mot Irak, men när Israel invaderade Libanon 1982 så begränsade man sig till muntliga krav på ett tillbakadragande (Murphy, 2002, s. 268-269). Kort efter att de allierade hade besegrat de irakiska trupperna så fick de militanta islamistiska grupperna i Egypten ytterligare ”bevis” för sin syn på Väst. I Algeriet hade det islamistiska FIS förutsagts vinna de första fria valen i landets historia, men blev istället förbjudna av militären och fängslade (Long, Reich & Gasiorowski, 2007, s. 500). Handlingen fick stöd av många arabiska stater medan USA och ett flertal andra demokratiska länder tystlåtet beklagade händelsen. Som framgår av grafen nedan så ökade det islamistiska våldet dramatiskt i början av 90-talet i Egypten.

Gardell (2006, s. 141) skriver: ”I juni 1992 mördades författaren och den sekulära politikern Farag Foda av maskingevärsbeväpnade islamister på motorcykel, en metod som skulle komma till flitig användning. Mordet på Foda markerade inledningen på fem års eskalerande krig”. Grafen visar årligt politiskt våld som kan sammankopplas med konflikten mellan den egyptiska staten och islamister. Den är gjord med kvartalsinterpolation och baseras på rapporterade händelser i media. Även utan att analysera den statistiska metoden med vilken grafen är framtagen så kan den ge en god överblick över hur våldet har ökat respektive minskat under 80- och 90-talet. Under 1992 dödades mer än 300 människor i striderna mellan islamister och staten. Följande år fick 1106 personer sätta livet till, varav endast 231 av dessa antingen var poliser eller islamister, något som visar på det stora antalet oskyldiga civila som blev drabbade. Offren för våldet var allt ifrån koptiska kristna, poliser, turister och politiska makthavare, till islamister, studentaktivister och vanliga civila. 1997 förklarade den egyptiska ledningen för Jamaat al-Islamiyya – den största militanta islamistgruppen – ovillkorligt vapenstillestånd, och det dröjde ytterligare ett par år innan exilledningen för samma grupp erkände stilleståndet (Gardell, 2006, s. 141-143).

4. POLITISK KONTEXT

4.1. Repression

Vilket tidigare framgått så ledde missnöjet över Sadats ekonomiska reformer och utrikespolitiska närmanden åt Väst under slutet av 70-talet till islamistiska våldsamheter som främst riktades mot de kristna kopterna. En annan källa till missnöje var att Sadat – utan

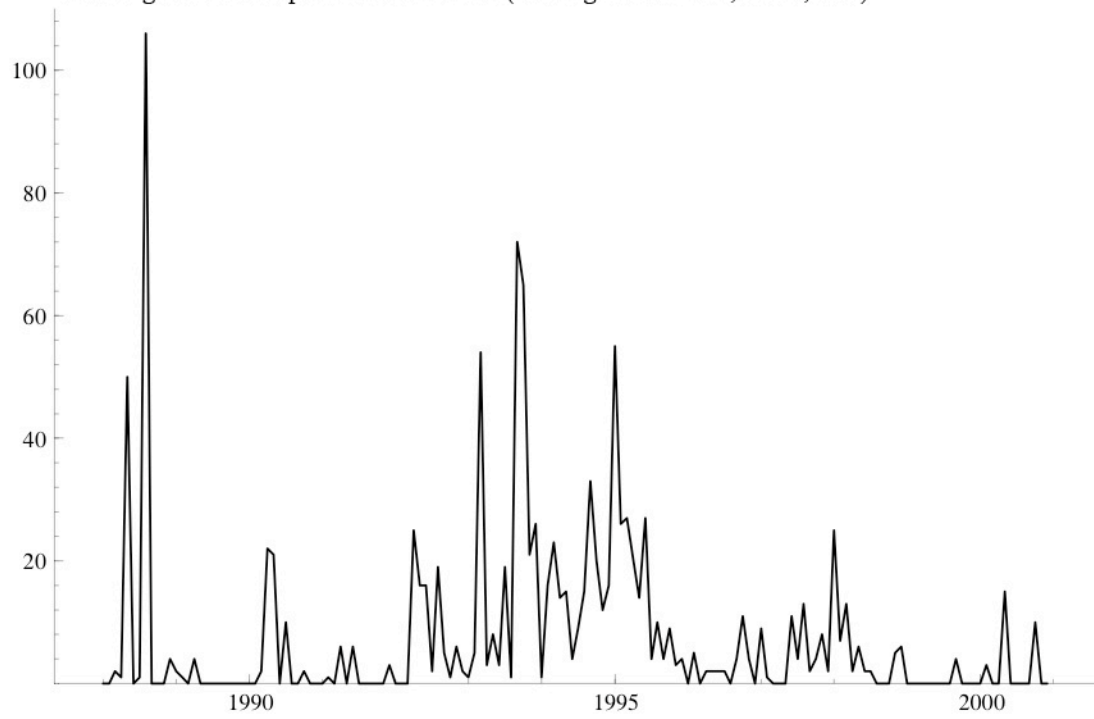
omröstning i parlamentet på grund av tydligt motstånd – hade infört en lag som gav kvinnor större rättigheter angående skilsmässa, underhåll och vårdnad av barnen (Munson, 1988, s. 79). Regimens svar på det våldsamma motståndet blev att ta tillfället i akt genom att slå till hårt mot sina oppositionella motståndare. Till en början gav man sig på den kommunistiska vänstern, för att året efter arresteras mer än 1500 politiskt oppositionella från en mängd ideologiska inriktningar. Vissa religiösa grupper blev förbjudna och deras tidningar stängdes. En mängd religiösa ledare arresterades, bland annat från Muslimska Brödrskapet som tagit avstånd från våldsamma metoder, och Sadat försökte dessutom avlägsna den koptiska påven Shenuda III. Den egyptiska säkerhetsapparaten slog till mot moskéer och universitet, och vidare utvisades utländska journalister som hade uttalat sig nedlåtande mot Sadat, tillsammans med Sovjetunionens ambassadör och andra sovjetiska diplomater (Long, Reich & Gasiorowski, 2007, s. 419).

Kulmen på våldsamteterna nåddes den sjätte oktober 1981 då president Sadat mördades av Jihad al-Islamiyya. Våldsamteterna mellan islamisterna och de koptiska kristna, som till stor del utlösts på grund av Sadats 70-tals politik, förändrades efter statens breda repressiva tillslag genom att i större utsträckning än tidigare riktas mot representanter för staten. Om våldet så småningom hade antagit samma form även utan den statliga repressionen är omöjligt att avgöra, men att den var en utlösande faktor tycks vara självklart. En av alla de som arresterades under året var Muhammad al-Islambuli, ledare för ett av de muslimska studentfacken. Muhammads bror Khalid blev rasande över föräldrarnas beskrivning av militärens gripande av Muhammad som hade blivit bortförd mitt i natten endast iklädd pyjamas. Till skillnad från Muhammad så var Khalid medlem i Jihad al-Islamiyya och dessutom löjtnant i militären. Efter att ha övertygat den islamistiska gruppens ledare om planen så bestämdes att Khalid tillsammans med ytterligare några medlemmar skulle mörda Sadat under hyllningsparaden för Oktoberkriget. I motsats till det Kairo-belägna nätverkets övertygelse så bestämdes det också att det i tiden efter attentatet skulle vara lämpligt att inleda en populistisk revolution. Under dagarna som följde efter mordet på Sadat så lyckades gruppen bara åstadkomma mindre tumult i Kairo, men i de södra delarna av Egypten blev striderna allvarligare. I exempelvis Asyut lyckades man storma säkerhetstjänstens högkvarter och senare ta kontroll över hela staden (Gardell, 2006, s. 135-136). Efter ytterligare några dagar hade regimen återtagit kontrollen över Asyut efter att ha sänt ner elittrupper från

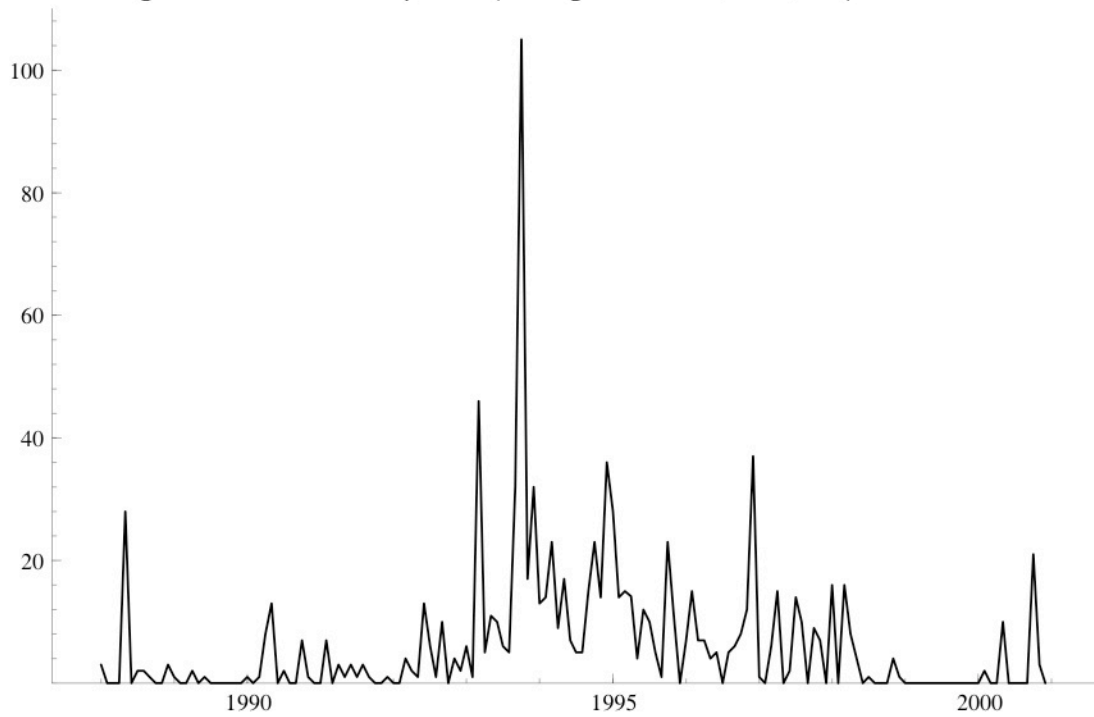
Kairo och av massarresteringarna som följde så åtalades cirka 300 militanta islamister i konspirationen mot staten (Murphy, 2002, s. 66).

Det tycks existera ett samband mellan statligt och islamistiskt våld, men samtidigt så verkar det inte vara lika självklart huruvida islamistiskt våld utgör hönan eller ägget. Om det är staten eller oppositionen ”som började” är mindre relevant för den här analysen då den endast avser att undersöka ifall repression kan bidra till oppositionellt våld. Även om det var något annat missnöje som först gav upphov till det islamistiska våldet så finns skäl att misstänka att ett våldsamt statligt svar på detta kommer att leda till ytterligare våldsamt motstånd. I den tidigare refererade rapporten av Fielding och Shortland (2005a, s. 13) så konstaterar man att: ”The analysis suggests that violent conflict in Egypt had the potential to escalate. Islamists increase attacks on the security forces in response to civilians being killed and wounded by the security forces. The security forces in turn intensify anti-Islamist attacks in response to increases in Islamist violence.”, och vidare (2005a, s. 12): ”[...] so there is a 'circle of violence' linking Islamist attacks and security force operations”. Med andra ord så antas våldet eskalera oavsett om det är staten eller oppositionen som startar den ”onda cirkeln”. Vid en jämförelse av nedanstående två grafer, en som visar antalet civila offer för våld utfört av säkerhetsstyrkorna och en som visar antalet offer bland säkerhetsstyrkorna, så ser man likheter i mönstret för grafernas olika toppar. Resultatet är att en höjning av antalet offer bland civila med en procentenhet förväntas höja siffran för antalet offer bland säkerhetsstyrkorna med omkring en halv procentenhet den följande månaden (Fielding & Shortland, 2005a, s. 12).

Månatliga offer för repression bland civila (Fielding & Shortland, 2005a, s. 20)

Månatliga offer bland säkerhetsstyrkorna (Fielding & Shortland, 2005a, s. 22)

Men även om man kan konstatera ett samband mellan det statliga och det islamistiska våldet så är resultatet inte helt entydigt. Angående perioden efter mordet på president Sadat så skriver Kepel (1985, s. 192): "Repression against the movement [Jihad al-Islamiyya] intensified, and it was condemned to languish. To employ the terminology inspired by Sayyid Qutb, the movement entered a new 'phase of weakness' ". Efter stridigheterna mellan islamisterna och de kristna kopterna så beordrade Sadat svepande arresteringar av en stor blandning av oppositionella. Detta ledde i sin tur till hans mord och de senare upploppen i södra Egypten. Men efter regimens tillslag mot dessa uppror så följde en förhållandevis lugn period. Regimen lyckades återta kontrollen över den islamistiska oppositionen och som grafen över politiskt våld visar så avtog det mot mitten av 80-talet. Men varför ökade inte det islamistiska våldet mot säkerhetsstyrkorna efter den nya presidenten Hosni Mubaraks tillslag mot grupperna? Ett annat exempel är det som nämndes tidigare när den egyptiska ledningen för Jamaat al-Islamiyya förklarade ovillkorligt vapenstillestånd 1997 efter ett extremt våldsamt 90-tal med många offer från både säkerhetsstyrkor, turister, islamister och andra civila. I teoriavsnittet diskuterades denna möjlighet, att repression i tillräckligt hög utsträckning eventuellt stoppar oppositionellt våld, eventuellt på grund av att det blir fysiskt omöjligt att fortsätta motståndet när hela eller stora delar av den militanta oppositionen är fängslade eller dödade. Denna möjlighet komplicerar analysen eftersom det blir svårare att uppvisa ett tydligt samband mellan det statliga våldet och det militanta motståndet när det sistnämnda inte följer direkt efter repressionen. Men stoppas verkligen det islamistiska våldet genom repression? Även om våldsspiralen tillfälligt kan brytas, vilka är garantierna för att det oppositionella våldet inte återupptas och i värsta fall radikaliserar under någon kommande period? Fielding och Shortland (2005a, s. 14) skriver: "Egypt's experience with the suppression of Islamist movements suggests that a strategy of state-sponsored violence has not been effective in creating political stability. Any gains from withdrawing political dissidents and armed extremists from circulation through death or imprisonment appears to have been offset by increased public support for the violent Islamist movements". Även om den statliga repressionen till synes lyckas stoppa våldet vid en mätning av islamistiskt våld en kort tid efter tillslagen så finns risken att våldet återupptas när de fängslade släpps fria och de lyckats omorganisera sig. Dessutom är det risk för att nya medlemmar tillkommer till de

militanta organisationerna bestående av oskyldigt arresterade eller torterade, eller någon av deras familjemedlemmar. Efter en titt på grafen över politiskt våld så ser man en tydlig ökning efter 1985 och ytterligare en stegring omkring 1992, och även om det sträcker sig utanför perioden för denna undersökning så har det uttryckts farhågor för att det islamistiska våldet är på väg tillbaka i Egypten, bland annat på grund av attacker 2005 och 2009 mot Khan al-Khalili marknaden i Kairo (Zambelis, 2009, s. 4-5). Om vi såhär långt kan konstatera att det finns ett samband mellan statlig repression och islamistiskt våld, och att repression i ”tillräckligt hög utsträckning” kan stoppa det militanta motståndet (åtminstone tillfälligt), så är det desto svårare att avgöra repressionens betydelse för det upprepade våldet efter 1985, ökningen 1992, och indikationerna på en återkomst under 2000-talet. Men även om det är problematiskt att göra en sådan direkt koppling så tycks det åtminstone finnas en akademisk uppfattning om att repressionen bidrar till återkomsten av islamistiskt våld och att den dessutom radikaliserar motståndet. Gardell (2006, s. 136) skriver angående vågen av massarresteringar som svepte över Egypten efter mordet på Sadat att: ”Bland de fängslade återfanns ett antal individer som skulle bli ledande i Jihads [al-Islamiyya] nästa generation eller i *Gama'at* [Jamaat] *al-Islamiyya*, den radikala islamiströrelse som föddes i koncentrationslägerfångarnas diskussioner och som kom att återanvända den kriminaliserade studentorganisationens namn”, och Murphy (2002, s. 100) i samma tema:

But in the early 1990s, torture became the state's weapon of choice as it moved to excise what officials called 'the cancer' of Radikal Islam [...] Torture, which works marvelously in the short term, had not stopped Islamist extremism from reappearing. Torture of Muslim Brothers by the Nasser regime in the 1960s led some of them to a more radical vision of their mission, which showed up in the ideology of Sayyid Qutb, who himself was tortured. Torture of detainees rounded up after Sadat's assassination so embittered some of its victims that they went on to join Osama Bin Laden's Al Qaeda.

Martyrskapet som förknippas med Sayyid Qutb är av största betydelse för de militanta grupperna. Kepel menar att den statliga repressionen bidrar till att skapa en gloria över den islamistiska diskursen så att tron och de sociala idealen uppfattas som en absolut sanning (Kepel, 1985, s. 35). Stämmer detta så bidrar repressionen till att bekräfta militanta islamisters världsbild, en bild som förmodligen är nödvändig för att kunna motivera så pass blodiga attentat som 90-talets Egypten fick uppleva.

4.2. Politiska Fri- & Rättigheter

4.2.1. Militärt undantagstillstånd

Egyptens civilbefolkning har haft ytterst begränsade politiska friheter och rättigheter under regimerna Nasser, Sadat och Mubarak. Efter mordet på Sadat så återinfördes militärt undantagstillstånd genom en ”temporär” resolution (nr. 560/1981) som skulle gälla under ett år, men som har blivit förlängd åtskilliga gånger och gäller än idag 2009. Egypten har styrts med hjälp av undantagstillstånd sedan Sexdagarskriget 1967 bortsett från ett kort uppehåll strax före mordet på Sadat. Undantagstillståndet ger regimen stora friheter att bekämpa politiskt våld men också lika stora friheter att förtrycka legitim politisk opposition. Den upprepade förlängningen av undantagstillståndet har oavbrutet under hittills 28 år inneburit att president Mubarak och regerande parti NDP (National Democratic Party) har kunnat kringgå konstitutionen och landets övriga lagar på en rad punkter. Undantagstillståndet har möjliggjort allvarliga begränsningar på mötesfrihet, rörelsefrihet och personlig integritet; Presidenten kan enligt paragraf 9 (för vilket civilmål som helst) besluta om att ärendet ska överföras till en militärdomstol, vilket oftast sker för politiskt känsliga mål; och regimen ges stora befogenheter vad gäller att övervaka, konfiskera och stoppa media vilket i hög grad inskränker på tryck- och yttrandefriheten. Den egyptiska regimen hävdar att det militära undantagstillståndet är nödvändigt för att bekämpa den islamistiska terrorism som drabbat landet i flera vågor (FIDH, 2001, s. 1-3).

Bortsett från det militära undantagstillståndet, som i praktiken har visat sig vara permanent, så anses Egypten ha gått mot en mer liberaliserande utveckling från 70-talets mitt till början på 90-talet. Inför valet 1976 införde Sadat flerpartisystem och även om NDP fortsatte att dominera församlingen så fick också oberoende kandidater ett visst antal platser (Jansson, Lindholm Schulz & Schulz, 1999, s. 36). De senare valen 1984 och 1987 har benämnts som de mest öppna och pluralistiska valen sedan revolutionen 1952 på grund av den förhållandevis stora mångfald som tilläts delta. De två partier som varit förbjudna under Sadat, det nya Waft-partiet och NPUP (National Progressive Unionist Party) legaliserades och även oberoende kandidater från Muslimska Brödrskapet fick ställa upp i valet 1987 (Chapin Metz, 1990, s. 142). Vidare i början av 90-talet gjorde dock Mubarak-regimen en

helomvändning för att på nytt leda in landet i en odemokratisk riktning (Henry & Springborg, 2001, s. 146).

Det teoretiska antagandet att en sluten politisk miljö ökar sannolikheten för oppositionellt politiskt våld innebär omvänt att ett öppet demokratiskt system minskar denna sannolikhet. Vid en jämförelse av Egyptens nyss nämnda politiska liberalisering och landets generella våldsutveckling under samma period, det vill säga från 70-talets mitt fram till början på 90-talet, så stämmer det teoretiska antagandet dåligt överens med den empiriska verkligheten eftersom en politisk liberalisering enligt logiken skulle ha lett till mindre våld. Fortsätter man däremot jämförelsen mellan den politiska utvecklingen och våldsutvecklingen från början av 90-talet fram till undersökningsperiodens slut 1997, så stämmer de båda utvecklingskurvorna bättre överens med hypotesen, eftersom Mubarak då vände tillbaka till mer auktoritärt styre samtidigt som det politiska våldet dramatiskt ökade. Den enkla logiken angiven i teorin stämmer alltså vid en första anblick dåligt överens med en mer komplicerad verklighet, åtminstone om man tittar på de generella utvecklingskurvorna. I en studie genomförd av organisationen RAND (Research and Development) som omfattar tidsperioden 1991-2006 så poängteras just detta. Man menar att politisk reform i praktiken fungerar annorlunda än vad de teoretiska antagandena förutsätter. Men samtidigt så skriver man att demokrati, eller en genuin demokratisering, inte står att finna i de undersökta fallen (Egypten, Jordanien, Bahrain, Saudiarabien, Algeriet och Marocko) och att man istället i samtliga fall har upptäckt tillbakagångar ”backtracking” i reformerna, vilket har lett till att liberaliseringen har uppvisat blandade resultat, ibland också med fördröjning (Grant et al., 2008, s. xvii). Vidare så konstaterar studien:

[...] one of the most critical commonalities [hos fallstudierna] is the finding that, even if limited reform measures can have some moderating effects on domestic actors, backtracking on reform and a widespread perception that the political process lacks legitimacy can prove destabilizing. The most negative aspects of political reform processes in the Arab world (e.g., exclusionary political systems, intolerance, and sectarian, tribal, and ethnic divisions) are the result of their limited and incomplete nature, not their mere existence (Grant et al., 2008, s. xviii).

Med andra ord så kan den teoretiska logiken trots allt stämma, vilket gör att man möjligen istället kan ifrågasätta den egyptiska regimens vilja att införa en ”genuin” demokratisering och den kanske överdrivna uppfattningen angående i vilken utsträckning Egypten

liberaliserades under 70- och 80-talet. Det skulle förmodligen vara ett misstag att lämna den teoretiska logiken uteslutande på grund av att kanske kosmetiska förändringar av de politiska friheterna och rättigheterna inte har kunnat uppvisa en tillräckligt positiv utveckling i oppositionellt våld.

4.2.2. Parlamentsvalen 1984 & 1987

Samtidigt som valen under 80-talet har beskrivits som förhållandevis fria så framställs de snarare som iscensatta av andra. Marsha Pripstein Posusney menar att Mubarak inför valet i maj 1984 gav oppositionspartierna till synes större politiska rättigheter genom att införa proportionellt valsysteem, ett system som innebär att fördelningen av mandat görs i proportion till respektive partis andel av rösterna. Fördelarna som valsystemet gav för oppositionen minskade dock i betydelse då Mubarak samtidigt bestämde ett mycket högt gränsvärde för att komma in i parlamentet. I praktiken innebar det att majoriteten av oppositionspartierna blev chanslösa eftersom var och en blev tvungna att uppnå minst 8 % av alla röster nationellt. Även om ett parti var populärt lokalt så fick de inte delta politiskt på provinsnivå heller om de alltså inte uppnådde gränsvärdet efter summering av rösterna från alla valdistrikt. De röster som dessutom sedan inte kunde utnyttjas om småpartierna inte uppnådde gränsvärdet på 8 % skulle tillfalla partiet som fick flest röster, det vill säga Mubaraks parti NDP. De nya vallagarna inför valet 1984 förbjöd också oberoende kandidater eftersom valet 1976 hade visat att denna möjlighet kunde vara hotfull för regimen. De oberoende kandidaterna hade då lyckats ta 48 av 342 platser. Valresultatet 1984 blev att NDP vann 390 av 448 platser, 14 % av dessa kom från röster som lagts på vänstern och ett islamist/nationalistiskt parti (Penner Angrist & Pripstein Posusney, 2005, s. 95-96).

Som den tidigare citerade studien från RAND konstaterade så kan en tillbakagång i tidigare reformer och en allmän uppfattning om att det politiska systemet saknar legitimitet ge upphov till ökat våld. Regionala opinionsundersökningar från MENA-området visar att majoriteten av alla människor vill ha demokrati men att de är konstant besvikna över deras ledares prestationer att åstadkomma detta (Grant et al., 2008, s. xx). Liberaliseringen av det politiska systemet i Egypten har inte gått i en stadig riktning, regimen balanserar snarare mellan att ge rättigheter å ena sidan – för att skapa legitimitet och dämpa yttre påtryckningar

– och ägna sig åt repression samt ta tillbaka rättigheter å andra sidan, för att minimera risken för att förlora makt. Denna balansgång kan vara en bidragande orsak till att resultaten blir svårtolkade. Här får vi nog nöja oss med att notera att grafen över politiskt våld under valåret 1984 är nere i en djup dalgång, för att senare under året försiktigt öka och under mitten av 1985 göra en brant uppstigning. Om det begränsade politiska våldet under den här perioden beror på den ”tillräckligt” höga graden av repression och arresteringar som sattes in efter mordet på Sadat, eller om det beror på förhoppningar om ett mer legitimt och rättvist val, som senare inte gav de resultat man hoppats på, är svårt att avgöra. Alternativt så finns naturligtvis möjligheten att faktorer som inte omfattas av den här studien har haft större betydelse för denna nedgång.

Efter ökningen av det politiska våldet från 1985 fram till början av 1986 så vänder grafen nedåt igen för att hamna i en dalgång i nära anslutning till valet i april 1987. Det generella antalet våldsamma händelser ligger här på en högre nivå än tidigare under 80-talet, och dalgången just 1987 kan vara en slump, men möjligheten finns också att den indikerar nya förhoppningar om ett rättvisare val. Med samma utveckling som efter valet 1984 så stiger sedan kurvan igen efter valet 1987 och når sin topp under följande år. Vallagarna ändrades på nytt inför valet 1987 och återigen blev oberoende kandidater tillåtna. Ändringen gjordes på grund av en rättsprocess initierad av advokater inom oppositionen som hävdade att de tidigare vallagarna stred mot de konstitutionella rättigheterna (Penner Angrist & Pripstein Posusney, 2005, s. 103). Pluralismen bättrades även på genom att Muslimska Brödraskapet tilläts utvidga sin roll i valet, fortfarande inte genom att kandidera för ett eget parti men i allians med det Socialistiska arbetarpartiet. Detta resulterade i 36 platser i parlamentet. Som för att kompensera för de utökade politiska rättigheterna så fängslade regimen hundratals människor som stödde Brödraskapet precis innan valet och det förekom betydande provokationer mot väljarna medan valet pågick (Zuhur, 2007, s. 69). I den tidigare refererade studien gjord på uppdrag av svenska Utrikesdepartementet så identifieras ”ett stort mått av oegentligheter” för valen 1984 och 1987. De som nämns är: att regeringspartiet NDP har vunnit varje val med mer än två tredjedelsmajoritet (en viktig gräns för att kunna göra ändringar i konstitutionen och för att försäkra sig om Mubaraks möjlighet att väljas om för presidentposten); att kampanjvillkoren är ojämlika; att oppositionspartier konstant har hindrats från att nå ut i bredare samhällslager; och att parlamentets makt är starkt begränsad

(Jansson, Lindholm Schulz & Schulz, 1999, s. 37). Den egyptiska regimens flitiga användning av ”piska och morot” under 80-talet kan svårligen betraktas som en genuin demokratiseringsprocess, vilket förmodligen är en bidragande orsak till den generellt ökande våldskurvan. De till synes förbättrade politiska rättigheterna som periodvis infördes, men som också tas tillbaka, och som kombineras med repression kan vara en anledning till att grafen trots allt har toppar och dalar.

4.2.3. Parlamentsvalen 1990 & 1995

Som nämndes tidigare så innebar 90-talet en tillbakagång angående politiska friheter och rättigheter. Regimen förändrade både sin retorik och sitt praktiska handlande till att fokusera mer på den ekonomiska liberaliseringen ledd av Internationella valutafonden än på demokratiseringsprocessen (Henry & Springborg, 2001, s. 146). Innan parlamentsvalet 1990 så infördes återigen nya vallagar och valet i december bojkottades av alla oppositionspartier utom ett. Bojkotten var en del av en pågående rättslig strid angående de oberoende kandidaternas konstitutionella rättigheter. NDP:s stadigt förbättrade valresultat har högljutt ifrågasatts och oppositionen har yrkat på att valen ska övervakas av domare så som det anges i konstitutionen. Valet slutade med att NDP kunde garanteras 79 % av de lagstiftande rösterna (Penner Angrist & Pripstein Posusney, 2005, s. 103).

Eftersom Muslimska Brödrskapet konstant har varit uteslutet från den politiska arenan så började dess medlemmar istället engagera sig i facklig organisering under 80-talet. 1987 fick Brödrskapet en majoritet av rösterna i ingenjörsförbundet och två år senare vann de samtliga platser i fackföreningsstyrelsen. Även i andra förbund var de framgångsrika, och 1986, 1988 och 1990 vann de valen också i läkarförbundet. Valet 1992 vann de samtliga platser utom en i samma förbund, vilket betyder att även många kristna kopter röstade på islamisterna, eftersom läkarkåren utgörs av cirka 20 % kopter (Gardell, 2006, s. 148-150). I december 1992 gick regimen till motangrepp mot dessa framgångar: de meddelade att staten skulle ta kontrollen över landets alla moskéer genom att själva tillsätta dess imamer och skicka ut godkända texter för fredagsbönen; alla grupper som inte hade blivit godkända som politiska partier förbjöds att ingå allianser med partier som var godkända, detta hindrade Brödrskapet från att vinna politiskt inflytande som de gjort under valen 1984 och 1987; och

till sist så stiftades en ny lag angående valen till fackförbunden vilken var ämnad att minska Brödraskapets inflytande även där. Eftersom valdeltagandet generellt är lågt i Egypten, av förståeliga skäl, så räknade regimen med att den nya lagen skulle öka dess egen makt i fackförbunden. Om inte minst 50 % av alla medlemmar röstade i ett val så skulle det bli ogiltigförklarat. Inträffade detta så skulle det först bli en ny röstningsomgång och om då inte valdeltagandet nådde 33 % så skulle staten ta över fackförbundets regi (Murphy, 2002, s. 132-133). Denna tydliga tillbakagång för Egyptens politiska friheter och rättigheter gav upphov till att organisationen Freedom House 1993 ändrade landets status från ”Partially Free” till ”Not Free” (ett värde av 6 på en 7-gradig skala, både för politiska friheter och för civila rättigheter) (Fielding & Shortland, 2005a, s. 4). I rapporten av Fielding och Shortland använder man denna brytpunkt för att undersöka hur det politiska våldet påverkades av inskränkningen på de politiska friheterna och rättigheterna. Resultatet är inte helt entydigt. Man konstaterar å ena sidan att rapporterade upplopp och demonstrationer har minskat efter 1993. Denna minskning bör således återspegla en högre grad av politisk stabilitet eftersom upplopp och demonstrationer oftast leder till storskaliga arresteringar, skadade och dödsoffer. Men så är inte fallet, för å andra sidan indikerar rapporten att det politiska våldet mellan islamister och säkerhetsstyrkorna har ökat, vilket också framgår av grafen. Den största ökningen i politiskt våld skedde dock tidigare, någon gång i början av 1992, men efter förändringen av de politiska friheterna och rättigheterna så stiger kurvan ytterligare. Minskningen av upplopp och demonstrationer skulle kunna indikera en högre grad av repression, då regimen tidigt lyckas kväva dessa och censurera rapporteringen i pressen, men den skulle också kunna indikera en förändring i uttrycksform av missnöjet. Som Fielding och Shortland (2005a, s. 13) skriver: ”The changes to the Egyptian constitution that limit legitimate forms of expression have led to an increase in more violent forms of protest”.

Inför valet i december 1995 så legaliserades ett flertal nya partier och oppositionens sändningstid för valkampanj ökade. Detta samt Mubaraks och inrikesministerns löften om ett fritt och rättvist val fick alla oppositionsgrupper att ställa upp. NDP vann trots detta en jordskredsseger och ökade sin andel av parlamentsplatserna till 94 %, den största majoriteten det ledande partiet någonsin hade haft. Regimens största oppositionella hot utmanövrerades genom att mer än tusen medlemmar och anhängare till Muslimska Brödraskapet fängslades kvällen före valdagen, inräknat de mest populära oberoende kandidaterna. (Penner Angrist &

Pripstein Posusney, 2005, s. 104 & 200). Valet blev väldigt våldsamt och 40 människor fick sätta livet till i striderna. Brödraskapets högkvarter stängdes och de arresterade överlämnades till militärdomstolen med regimen hänvisning till det militära undantagstillståndet (Zuhur, 2007, s. 69). På grund av den utbredda repressionen och valfuskets så försökte Egyptens kassationsdomstol för gävas upphäva valresultatet för mer än 200 av 444 parlamentariker (Penner Angrist & Pripstein Posusney, 2005, s. 200).

Resultaten angående hur politisk liberalisering påverkar det politiska våldet är som tidigare diskuterats inte helt uppenbart. Begränsningarna i demokratiseringsprocessen, tillbakatagandet av friheter och rättigheter, och den kombinerade repressionen bidrar dock förmodligen till att våldskurvan ökar under vissa perioder. Att den islamistiska oppositionen aldrig har haft samma förutsättningar till politiskt deltagande som andra delar av oppositionen – oavsett tillfälligt utökade eller begränsade friheter och rättigheter – kan ha haft en avgörande betydelse för att militant islamism faktiskt representerade majoriteten av det politiska våldet under 80- och 90-talet. Med stöd av bland annat RAND:s samt Fielding och Shortlands studier så kan man misstänka att det finns en korrelation mellan politiska friheter och rättigheter å ena sidan, samt politiskt våld å andra sidan. Men eftersom den liberaliserande utvecklingen inte har gått i en stadigt positiv riktning, och våldet dessutom påverkas av fler faktorer än dessa utökade friheter och rättigheter, så försvåras bedömningen av faktorns verkliga påverkan.

5. AVSLUTNING

5.1. Resultat & Slutsats

Att utgången av Sexdagarskriget starkt påverkade Egypten och andra arabstater tycks inte råda något tvivel om. För islamismen innebar det ett starkare stöd från civilbefolkningen och därmed ett större tryck mot regimen. Som Murphy skriver så innebar också ett växande antal muslimska välfärdsinrättningar ett hot mot statens legitimitet eftersom dessa började uppfylla funktioner som annars staten förväntades infria. Sexdagarskriget gav upphov till ett stort missnöje hos både islamister och övrig civilbefolkning, detta gjorde att man började ifrågasätta och sätta press på Egyptens regim.

Oktoberkriget tycks ha fått regimen att bättra på sin falnande legitimitet något. Detta i kombination med att de styrande och islamisterna lät varandra hållas, på grund av den nytta de kunde dra av varandra, gjorde att situationen blev lite lugnare under perioden efter kriget. I enlighet med Sadats avsikt så riktades missnöjet vid den här tiden främst mot den ateistiska vänstern.

Sadats inrikes- och utrikespolitik under senare delen av 70-talet innebar att han bytte inhemsk och regional legitimitet mot legitimitet från Väst och Israel. Den ekonomiska reformen behandlas inte av den här studien, men det finns tecken på att den tillsammans med närmandet åt Väst och fredsavtalet med Israel, dels skapade en starkare kritik vilken i allt högre utsträckning riktades mot staten, och dels var en anledning till utökade våldsamheter mellan islamisterna och de kristna kopterna.

Kuwaitkriget hade inte direkt med den arab-israeliska konflikten att göra, men det folkliga missnöjet över Egyptens deltagande på den allierade sidan kan ändå sammankopplas med den. Kriget symboliserade Västs partiskhet för Israel, att den egna regimen valde att ställa sig på den sidan blev ytterligare en bekräftelse på dess orättfärdighet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att samtliga diskuterade krig och fredsprocesser ur ett islamistiskt (och folkligt) perspektiv har haft med den arab-israeliska konflikten att göra och att regimen ställningstagande har varit avgörande för hur det islamistiska missnöjet har utvecklats. Statens beslut angående konflikten påverkar stora delar av civilbefolkningen och dess syn på regimen legitimitet. Med minskad legitimitet är risken större för våldsamheter eftersom de militanta revolutionistiska grupperna får ökat folkligt stöd och bekräftelse på sin befintliga uppfattning att regimen är orättfärdig. Om missnöjet mot staten skulle ha varit lika stort utan den arab-israeliska konflikten är omöjligt att avgöra. Det har dock visat sig sannolikt att den tillsammans med andra faktorer, exempelvis ekonomiska reformer, trots allt har varit en viktig ingrediens i missnöjet.

Repression tenderar att radikalisera, upprätthålla eller utöka islamistiskt våld. Tillslag av de egyptiska säkerhetsstyrkorna orsakar ofta dödsoffer både bland militanta islamister och bland civila. Detta leder till att de militanta grupperna många gånger utför hämndaktioner mot till exempel politiker, polis och turister, vilket i sin tur skapar incitament för ytterligare repression. Lika väl som att oppositionellt våld utesluter dialog och ett moderat agerande

från statens sida, så gör repressionen det från den drabbade civilbefolkningens sida. När staten utför svepande repressiva åtgärder – i form av tortyr, sanktionerade mord och arresteringar – så blir ofta oskyldiga drabbade, exempelvis moderata islamister, annan opposition, eller vänner och familj till medlemmar i de militanta grupperna. Risken för att dessa människor ska överge en moderat linje ökar när den upplevs som lönlös på grund av att det statliga våldet ändå utförs godtyckligt. Samtidigt är inte resultaten helt entydiga. En hög grad repression har visat tecken på perioder av minskat islamistiskt våld. Å andra sidan tycks repressionen bara kunna kväva våldet tillfälligt då senare perioder har sett det återkomma, möjligen också i radikaliserad form.

Egyptens militära undantagstillstånd har möjliggjort regimen repressiva styre och dess återtagande av politiska friheter och rättigheter efter en svag liberalisering. De politiska reformer som gjorts kan knappast betraktas som en genuin demokratisering, detta försvårar analysen för reformernas påverkan på det islamistiska våldet. I samband med de två förhållandevis fria valen 1984 och 1987 så var grafen över våld nere i en dalgång för att senare återigen stiga. Om det berodde på höga förväntningar om rättvisare val, och sedan besvikelse och legitimitetsbrist för regimen då man blev varse om oppositionens bristande reella möjligheter att uppnå resultat, eller om det berodde på några andra faktorer är svårt att avgöra. Det låga röstdeltagandet i Egypten och oppositionens bojkott av valet 1990 tyder dock på att befolkningens förtroende för att valen är objektiva och omanipulerade är lågt. Att det främst är islamisterna som är begränsade i politiskt deltagande, samtidigt som det eskalerande våldet under en 30-års period utfördes av islamistiska grupper kan vara en ledtråd. Studierna genomförda av RAND, samt av Fielding och Shortland, ger trots allt visst stöd för att politiska friheter och rättigheter kan vara korrelerade med det islamistiska våldet.

5.2. Diskussion

Undersökningen har visat att den arab-israeliska konflikten är en viktig fråga för militanta islamistiska grupper och för stora delar av den arabiska befolkningen generellt. Om inte med människorättsliga argument, så åtminstone på säkerhetspolitiska grunder, borde involverade beslutsfattare lägga stor vikt vid att permanent hitta en lösning på konflikten. Enorm resurser läggs ner på bekämpning av terrorism men frågan är om lika stor ambition

har visats för att uppnå en rättvis överenskommelse angående Palestina. Missnöje kommer naturligtvis aldrig helt att försvinna men ett mindre konfliktfullt Palestina skulle nå en bit på väg.

Under avsnittet ”Material & Avgränsningar” diskuterades denna undersöknings brist att endast analysera ett fåtal faktorer. Ett förslag på vidare forskning skulle kunna vara att även undersöka hur Egyptens ekonomiska reformer har påverkat våldsamteterna. Statens indragning av subventioner på mat 1977 gav ju exempelvis upphov till stora oroligheter och massdemonstrationer. Under början av 90-talet genomdrev regimen allt större ekonomiska reformer i samarbete med Internationella valutafonden. Vad dessa hade för påverkan på den väldiga ökningen av islamistiskt våld skulle vara intressant att studera. En annan vinkel skulle kunna vara att undersöka någon av de andra kategorierna som angavs i avsnittet ”Metod & Teoretiskt ramverk”, det vill säga oppositionsgruppens egenskaper eller stödet för oppositionen och staten. Det ideologiska och ekonomiska kontaktnät som militanta grupper upprättade i samband med kriget i Afghanistan har förmodligen haft en stor betydelse för våldets radikaliserings och utbredning under 90-talet.

6. BIBLIOGRAFI

- Chapin Metz, Helen (1990). *Egypt – A Country Study*. Washington: Library of Congress
- FIDH (Fédération Internationale des Droits de l'Homme) (2001). *Egypt – The Emergency Law in Egypt* (Elektronisk artikel). PDF format. Tillgänglig: <http://www.fidh.org/IMG/article_PDF/THE-EMERGENCY-LAW-IN-EGYPT.pdf> (09-05-26)
- Fielding, David & Shortland, Anja (2005a). "An Eye for an Eye, a Tooth for a Tooth." *A Study of Political Violence and Counter-insurgency in Egypt*. Leicester: University of Leicester, Department of Economics. (Discussion Papers in Economics: 05/11)
- Fielding, David & Shortland, Anja (2005b). Political Violence and Excess Liquidity in Egypt. *Journal of Development Studies*, vol. 41: 4, s. 542-557
- Gardell, Mattias (2006). *Bin Ladin i Våra Hjärtan – Globaliseringen och Framväxten av Politisk Islam*. Stockholm: Leopard förlag
- Grant, Audra K., Kaye, Dalia Dassa, Stahl, Dale & Wehrey, Fredric (2008). *More Freedom, Less Terror? – Liberalization and Political Violence in the Arab World*. Santa Monica, Arlington & Pittsburgh: RAND Corporation
- Gurr, Ted Robert & Harff, Barbara (1994). *Ethnic Conflict in World Politics*. Boulder, San Francisco & Oxford: Westview Press
- Hedin, Christer (2005). *Islam i Sambället – Muslimska Politik i Retorik och Praktik*. Stockholm: Dialogos Förlag
- Jansson, Thord, Lindholm Schulz, Helena & Schulz, Michael (1999). *Demokratins möjligheter i Mellanöstern*. Stockholm: Regeringskansliet, UD. (MENA-projektet : 3)
- Kepel, Gilles (1985). *The Prophet & Pharaoh – Muslim Extremism in Egypt*. London: Al Saqi Books
- Long, David E., Reich, Bernard & Gasiorowski, Mark (2007). *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. Boulder: Westview Press
- Lutz, Brenda J. & Lutz, James M. (2004). *Global Terrorism*. London & New York: Routledge
- Munson, Henry (1988). *Islam and Revolution in the Middle East*. New Haven och London: Yale University Press
- Murphy, Caryle (2002). *Passion for Islam – Shaping the Modern Middle East: The Egyptian Experience*. New York: Scribner
- Penner Angrist, Michele & Pripstein Posusney, Marsha (2005). *Authoritarianism in the Middle East – Regimes and Resistance*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers
- Richards, Alan & Waterbury, John (1990). *A Political Economy of the Middle East – State, Class, and Economic Development*. Boulder: Westview Press
- Zambelis, Chris (2009). Does Cairo Bombing Mark A Return to Terrorist Violence in Egypt? *TerrorismMonitor – In-Depth Analysis of the War on Terror*, vol. 7: 5, s. 4-6
- Zuhur, Sherifa (2007). *Egypt: Security, Political, and Islamist Challenges*. Pennsylvania: Strategic Studies Institute, United States Army War College